

Byggnadsminnesförklaring av "Högen" på fastigheten Kyrkbyn 19:7, Lillhärda- socken, Härjedalens kommun, Jämtlands län

Frågan om byggnadsminnesförklaring väcktes 1980-08-12.

Byggnadsnämnden har vid sammanträde 1983-10-20 tillstyrkt byggnadsminnes- förklaringen och de föreslagna skyddsföreskrifterna.

Fastighetens ägare,
har godtagit byggnadsminnesförklaringen och de föreslagna skyddsföre- skrifterna.

Länsmuseet har underhand tillstyrkt byggnadsminnesförklaring och föreslag- na skyddsföreskrifter.

Gården Högen i Lillhärda socken är en av länets två fullständigt be- varade exempel på den fyrbyggda gården. Husen är från 1600-, 1700-, 1800- och tidigt 1900-tal. Såväl boningshusen som ekonomibyggnaderna är intakta från byggnadstiden.

Den slutna fyrkanten är en månghundraårig gårdsform som karaktäriserat bebyggelsen i norra Sverige, ofta omnämnd som den nordsvenska gården. Mest konsekvent utbildad anses den ha varit i övre Dalarna och Hälsing- land, men gårdstypens utbredning har sträckt sig ända upp till finska gränsen i norr och ner till Gavleån och Dalälven i söder. 1800-talet innebär på de flesta håll en upplösning av de äldre gårdsformerna och en övergång till glesare gårdsbildningar och fler funktioner samlade i en byggnad.

I Lillhärda socken finns de fyrbyggda gårdarna kvar ovanligt långt fram i tiden. Vid 1800-talets mitt uppger Olov Högman, att alla gårdar var en slutna fyrkant. I princip kom inga stora förändringar att ske före 1912. Då fastställdes laga skiftet som helt utformade den nuvarande bebyggelsen. Endast en gård med tätt sammanbyggd fyrkant undgick utflyttning av husen och det var Högen nr 19 som då kvarstod som nästan den enda fullständigt be- varade fyrbyggda gården i hela Härjedalen.

En räddningsaktion för gården igångsattes. 1923 lyckades Olov Högman, född på Högen, att köpa tillbaka gårdsanläggningen jämte ett mindre markområde från det skogsbolag som tidigare under 1800-talets slut förvärvat den. Vid

hans bortgång ett år senare övergick äganderätten till den sedermera bildade Lillhärdals hembygdsförening. Det var donatorns uttryckliga önskemål att gården skulle bevaras såväl exteriört som interiört.

- Högen är uppbyggd som de äldre gårdarna med i princip ett hus för varje ändamål. Inne i själva gårdsfyrkanten ligger de båda boningshusen, loftbod, ved- och vagnsbod, dass, loge, stall med foderbodar och matbod. Till gårdsplanen kommer man genom någon av de båda portlidren. Det finns också 'smit'-ingångar i tre av hörnen.

Strax norr om fyrkanten nedanför backen ligger ladugården. Strategiskt placerat på krönet söder om gårdsfyrkanten står härbret. Ett stycke från gårdsplanen ligger också bagarstugan och rökbastun som utgjorde en viss eldfara. Eldhuset i södöstra hörnet på fastigheten är hitflyttat från Leveråsens fäbodrar som hörde till gården.

Gammelstugan från 1776 är en parstuga i en våning med barfred. Under husets mitt finns en källare med nedgång genom en lucka i golvet i kammaren. Byggnaden är timrad med ett yttertak av halvklov på bräder med nävertäckning under. Fönstren är smårutade med blyspröjs och försedda med luckor på utsidan. Fönsterluckorna är utsmyckade med hyvlade rombiska figurer. Även ytterdörren har samma utsmyckning. Det östra av de båda stugrummen kallades gammelstugan och användes som familjens bostad. Det västra stugrummet, nystugan, användes som samlingsrum vid högtidliga tillfällen men mest som förvaringsrum. I kammaren förvarades husgeråd. Båda stugorna har tredingstak och öppen spis. Väggarna i gammelstugan är beklädda med stående hyvlade och spontade bräder. Nystugan, kammaren och förstugan saknar väggbeklädnad.

Nya stugan, en enkelstuga i 1½ vån med barfred (daterad 1833), är byggd under slutet av 1840- eller början av 1850-talet. Den är timrad och beklädd med stående lockpanel och har spåntak. Barfreden har brädtak. De äldsta fönstren, varav ett finns kvar i kammaren på nedre botten är 12-rutade med sex insticksglas i varje båge, övriga är sexdelade med tre kittade glas i varje båge. Halvvåningen markeras av liggande halvfönster med 6-insticksglas. Skorstenen är av natursten och lerbruk med fogstrykstrykning av kalkbruk. Stugrummets timmerväggar är klädda med papp med schablonmålade fält och bårder samt stänkmålning. Kammarens väggar i nedervåningen är klädda med makulatur med schablonmålade fält och bårder samt stänkmålning. Både stuga och kammare har öppen spis. Även förstugans väggar är pappklädda med stänk och schablonmålning. Väggarna i ovanvåningen är rena timmerväggar.

Loftboden med portluder räknas som gårdens äldsta hus och är troligen från 1600-talet. Den är timrad och har spåntak.

Dasset, byggt mellan loftbodens portluder och vedboden är en tidig 1900-talskonstruktion av stående rundvirkesstolpar klädd med stående lockpanel. Taket är ett brädtak.

Vedboden uppfördes ursprungligen som kornlada 1725. Den är timrad och har spåntak.

-Kornladan uppfördes 1844/45 och är timrad med spåntak.

Redskapslidret som är infästet mellan vedbod och kornlada är uppfört under 1800-talets slut. Stommen av stående stolpar är klädd med stående slät panel.

Längan mot väster i 2 våningar innehåller gårdsstall, färdstall, portlider, foderbod och matbod med loft. Den norra delen med gårdsstallet byggdes på 1840-talet. 1858 eller 1859 byggdes den södra delen med färdstall och matbod. Hela längan är timrad och har spåntak.

Ladugården är från tidigt 1900-tal och den vidbyggda logen med portlider från tidigt 1800-tal. Logen är uppförd i liggande rundtimmer. Ladugården är byggd av stående bilat timmer. På ladugårdens norra sida finns en halm-bod i resvirke som är panelad med takkonstruktion gemensam med ladugården. Hela byggnaden har spåntak.

Strax söder om ladugården ligger brunnen med brunsvinda och vattenränna som leder direkt in i fähuset.

Härbret i två våningar är från 1700-talet. Det står på stolpar på syllram, är timrat och har brädtak.

Bagarstugan är byggd på 1800-talets mitt, är timrad och har spåntak.

Rökbastun från 1700-talet, är timrad och har brädtak.

Eldhuset, hitflyttat från Leveråsens fäbod, är troligen från 1600-1700-tal. Det är timrat, har svale och ett tak av bräder.

Högen har med start i december 1980 upprustats med hjälp av statliga och kommunala bidragsmedel. Åtgärderna under etapp I finns dokumenterade i en antikvarisk kontrollrapport (juli -81).

Högen är en av landets få kvarvarande, intakta äldre gårdsanläggningar... av den typ som i äldre tid var karaktäristisk för norra Sverige. Högen bevarar egenarten hos gången tids bebyggelsen och är med hänsyn därtill att anse som synnerligen märklig.

Länsstyrelsen förklarar med stöd av 1 § lagen (1960:690, ändrad och omtryckt 1976:440) om byggnadsminnen Högen på fastigheten Kyrkbyn 19:7, Lillhårdals socken, Härjedalens kommun, Jämtlands län, för byggnadsminne.

Länsstyrelsen meddelar enligt 2§ samma lag följande skyddsföreskrifter:

1. Skyddsföreskrifterna omfattar två boningshus, en loftbod/portlider, en vedbod/vagnsbod/redskapslider, ett dass, en kornlada, stall/portlider/foderbod/matbod med loft, en ladugård/portlider/loge, en brunn med brunsvinda och vattenränna, ett härbre, en bakstuga, en rökbastu och ett eldhus. Skyddsföreskriftena omfattar samtliga byggnadernas exteriörer samt fasta interiörer.

2. Byggnaderna får ej rivas eller flyttas.
3. Byggnaderna får inte till sitt yttre byggas om, byggas till eller förändras på annat sätt.
4. Befintlig fast inredning i samtliga byggnader skall bevaras.
5. Byggnadernas planlösningar får inte förändras.
6. Underhållsåtgärder som rör exteriören, såsom reparation av timmerfasader, träpanel, takbeläggning, skorstenar, fönster, stensockel, liksom underhåll av den fasta inredningen skall utföras på sådant sätt att byggnadernas kulturhistoriska värde inte minskas. Innan underhållsåtgärder vidtages enligt ovan skall samråd ske med länsstyrelsen, som också lämnar råd och anvisningar i dessa frågor.
7. Fastigheten får ej ytterligare bebyggas eller bli föremål för annan väsentlig förändring.
8. Fastigheten skall hållas i sådant skick att byggnadernas utseende och karaktär inte förvanskas. Gärdesgårdarna skall bevaras och underhållas.

Om ändring av byggnadsminne i strid med skyddsföreskrifterna anses nödvändig för att byggnaderna skall vara till nytta eller sådan ändring i övrigt kan anses påkallad av särskilda skäl, kan länsstyrelsen enligt 3 § lagen om byggnadsminnen meddela tillstånd härtill.

Enligt 14 § lagen om byggnadsminnen gäller detta beslut omedelbart även om det skulle överklagas.

./.
Besvär till kammarrätten i Sundsvall, se bilaga.

I den slutliga handläggningen av detta ärende har förste länsassessorn Erik Berglund deltagit.

Lars Calleberg
Lars Calleberg
länsråd

Ingvar Jansson
Ingvar Jansson
länsantikvarie

Den som vill överklaga länsstyrelsens beslut skall göra det skriftligen genom besvär hos kammarrätten i Sundsvall.

Besvärshandling skall ha kommit in till kammarrätten inom tre veckor från den dag då klaganden fått del av beslutet.

I besvärshandlingen, som skall vara egenhändigt undertecknad av klaganden eller hans ombud, skall anges det beslut mot vilket talan förs, vad som yrkas samt de omständigheter som åberopas till stöd för yrkandet. Klaganden bör vidare uppge bevis som han vill åberopa och vad han vill styrka med varje särskilt bevis.

Klaganden bör i besvärshandlingen uppge namn, personnummer, yrke, postadress och telefonnummer.

Insänds besvärshandlingen med posten skall det ske med betalt brev adresserat till: Kammarrätten, Box 714, 851 21 SUNDSVALL.

HÅLLBERG

Skolan

Past.e

Hembg.

Häriån

KAR-
EN

II

II

II

II

II

IV

IV

IV

IV

II

IV

II

II

a

II

III

2:1
III

42:10

45:2

39:21

2:1
III

27:2

2:3

23:4

26:5

25:4

28:3

25:2

19:7

26:3

51:1

48:1

7:3

3

1:1

1:2

51:2

63:1
44:4, 43

9:1

19:8

11:13

15:16

161:1

5